

LIGA ROMÂNĂ

REVISTĂ SĂPTĂMÎNALĂ

PENTRU

INTERESELE UNITĂȚII CULTURALE A TUTUROR ROMÂNILOR

APARE ÎN FIE-CARE DUMINECĂ

Anul II. — No. 12.

23 Martie, 1897

A R O M Â N I I

În *Enciclopedia Română* (p. 227—232) s'a publicat un articol al domnului Dr. G. Weigand, care este remarcabil prin pesimismul ce-l caracterizează când vorba este de viitorul Aromânilor.

Schimbându-se situațiunea în Turcia, «*Aromânii vor deveni cu totul fără de importanță, chiar când numărul lor ar fi îndoit sau întreit*», zice Dr. Weigand.

Iată cea mai lapidară sentință de moarte ce s'a dat pînă acum Aromânilor, sentință asupra vieții lor naționale de azi, sentință și asupra viitorului lor! «Ori cît le-ar cădea de greu Românilor aceasta, *scăpare nu există.*» *Desnaționalizarea Aromânilor «nici o propagandă din partea Românilor nu o mai poate opri*», adaogă tot Dr. Weigand.

Să fie chiar așa? Și, așa fiind, să nu mai aibă sens a gândi la Aromâni și a le da sprijin? Să fie atunci suficient ajutorul dat pentru studiile filologice și etnografice asupra acestui popor-cadavru, pentru ca să-i se asigure cel puțin nemurirea limbii în rîndul limbelor moarte? . . .

La aceste conclusii ne conduce Dr. Weigand. *Alt-fel* lucră însă Aromânii înșiși, alt-fel vorbesc ei, alt-fel vorbesc și politicienii, care așteaptă un rezultat de la propaganda, pe care Dr. Weigand o prezintă ca zadarnică.

Am întreba deci — tot pe Dr. Weigand ce l'a făcut să aibă o părere atît de în-

tristătoare despre vitalitatea Aromânilor? Răspunsul era ușor de găsit în cartea sa asupra călătoriilor sale făcute în Macedonia și Grecia (1).

Să vedem deci ce diagnoză putem scoate din notițele și impresiunile depuse în cartea d-lui Weigand.

Dînsul i-a căutat pe Aromîni în 181 comune, în Macedonia și Grecia; numai 49 comune nu le-a putut cerceta și nu le cunoaște din proprie intuiție. Trei pătrimi din poporul aromănesc îi sunt deci cunoscute. Dintre aceștia (circa) 98.000 locuiesc în 154 localități *pur românești*, iar (circa) 51.000, o treime din numărul total, locuiesc amestecați cu Greci în 28 locuri), 14.000, cu Greci și Bulgari (în 30 locuri), 31.000, și cu Albanezi (în 18 locuri) 5.000. Trebuie să observăm însă, că, socotind pe Românii din aceste localități, Dr. Weigand ne asigură că nu a primit în cifrele sale decît pe cei ce se folosesc încă de limba lor maternă, (p. 295) (2).

Graiul aromănesc l'a găsit Dr. Weigand susținîndu-se în Macedonia, în Epir, în Tesalia, în Acarnania, în Pelopones, chiar

(1) *Die Aromunen*, volumul întîiu.

(2) Situația Românismlului din *Peninsula Balcanică* ar fi deci, după dînsul, în cifre:

Bulgaria.	60.000 Români
Sirbia	180.000 >
Aromânii	160.000 >
	400.000

și în Atena, aici chiar printre elementele culte, de alt-fel greco-file. În Acarnania copii de școală rîd în aromânește pe socoteala dascălului lor grec; în Atena studenții aromâni vorbesc între ei cu predilecție limba lor maternă; în Teba, unde Aromânii s'au așezat pe la începutul veacului acestuia, copiii pricep și azi limba maternă-aromână. Celor din Volo le este și azi, în a treia generație, mare dor de munții părăsiți de ei; iar obiceiurile grecești au puțină influență asupra Aromânilor aruncați de soarte în mijlocul lor, (vezi d. e. p. 194.)

Aceste cite-va notițe asupra Aromânilor din Grecia nu desvelesc oare un grad de rezistență națională, care, aflat între alte împrejurări și cultivat, să poată da rezultate vesele?

Este dureros că atîta mai putem zice despre Aromânii cuprinși între limitele regatului grec. Ei ne mai pot servi cu o concluzie, o idee privitoare la firea poporului din care s'au răslătit, dar nu cu alt ceva. Ei se vor perde cu vremea sigur. Deja limba Aromânilor din Tesalia s'a pătruns de multe cuvinte grecești și în curînd—crede Weigand—numai păstorii și chirigii o vor mai vorbi. Aromânii din Tesalia au și scăzut la număr, de cînd Tesalia este a Greciei. Ei au părăsit în parte păstoritul devenind agricultori (d. e. cite-va sate lângă Volo), ori așezîndu-se în orașe, unde mai lesne se desnaționalizează. Rărirea aceasta a populației aromâne trebuie natural să aibă un efect defavorabil perpetuării graiului român în Grecia. Vorba este: cîți sunt Aromânii, cari vor cădea mai sigur jertfa constituirii Greciei moderne? Sunt vre-o 25.000.

Această perire a Românilor din Grecia ar putea să fie întîrziată numai prin influențe naționale transmise din Macedonia, prin literatura națională și prin propaganda de la om la om, care ar fi posibilă îndată ce în Macedonia s'ar crea un centru nu numai

resistent, ci și înfloritor, din care o asemenea lucrare să fie energic pornită în cel mai firesc chip.

În Macedonia se va decide deci soarta Aromânilor. Și e de cercetat, dacă aici ei au calitățile necesare pentru crearea unui ast-fel de centru cultural și național serios?

Dr. Weigand aduce și el omagiile sale alcătuirii fizice și psihice a Aromânilor, cari trăesc mult, sunt onești, buni, fideli, ospitalieri, sunt curați, trezvii, experți și iscușiți, încît întrec pe toți locuitorii de altă naționalitate din Peninsula Balcanică. Dominațiunea turcească a creat, nu-i vorbă, și la ei hoți, haiduci — și în cazul acesta ei sunt tot șefi! — 'i-a făcut une-ori șireți și neîncrezători, dar cu disparițiunea acestei dominațiuni s'ar restabili echilibrul moral și în acea mică parte de populație, care a fost silită să apuce pe potecile unei vieți urite. E o excepție această apariție. Aromânii sunt de obicei purtătorii ocupațiilor celor mai productive și mai folositoare; sunt iubitori de libertate și, afară de un singur caz, nu se găsesc robind pe domenii. Deși apăsați de barbara viață, ce înflorește sub scutul semilunei, deși orașele lor au fost de atîtea și de atîtea ori dărîmate, ei găsiră încă puterea de-a întemeia centre nouă. Ast-fel dintr'un cîflic cumpărat cu 400.000 piastri se ridică Crușova, unde partidul național are un centru voinic, în cuibul făcut de ei.

Un ast-fel de neam se poate să nu fie resistent cînd este atacat de tendințe de desnaționalizare?

Eu găsesc chiar în Weigand dese notițe, că — este, deși dînsul se resumă la p. 298, în sensul că, după perderile *fatale* către Greci (Salonic, Nigrita, Serres), către Bulgari (Veles, Prizrend, Iuschiub, și către Albanezi (Elbasan, Berat, etc.)), Aromânii vor mai fi *peste 50 de ani* vre-o 100.000. Inșă nu-i curios lucru a face *pentru Macedonia* de azi prorocii pe' chiar și 50 de ani? Nu-i

curios a le face cînd îți lipsește ori ce măsură pentru regresul făcut de la un timp oare-care din trecut? Și cine poate spune azi, că stările sub care vor trăi Macedonenii vor fi tot așa de rele ca acelea, în care s'au aflat? A proroci aici, înseamnă a hazarda (1).

Aromânii periau, după Dr. Weigand (p. 300) din cauza cruzimilor turcești. Turcii au estirpat cu vremea cel puțin zece mari centre aromânești înfloritoare. Și azi intoleranța Turcilor, nedreptățile «justiției» turcești, și nesiguranța averii rău ocrotite pustiește locurile. Ast-fel de present se rărește de Aromâni, din cauza Turcilor, Ohrida, Lunca și alte locuri. Acest fel de cauze, schimbîndu-se situația în Macedonia, vor dispărea însă. Și cu ele vor dispărea și efectele lor. Din această parte schimbarea situației va fi de sigur favorabilă.

Prin urmare, rămîne să mai constatăm — tot cu date scoase din cartea lui Weigand — cu ce calități va intra într-o oare care nouă situație poporul aromân în lupta națională.

Cînd constatăm așa dară, că se găsește o localitate (Servia) în care Grecii vorbesc ori înțeleg aromânește (Weigand, p. 212), trebuie să dăm acestei apariții însemnătatea cuvenită. *In anumite împrejurări sunt și Aromânii în stare a împune vecinilor dialectul lor.*

Din aceste împrejurări trebuie exclusă în primul rînd propaganda greacă, a cărei violență Dr. Weigand o simte atît de puternică, că-l prinde des mirarea (2).

În fața acestei propagande, se ridică reacțiunea aromână sprijinindu-se pe mai multe

(1) Weigand admite circa 150.000 Români; șterge apoi odată 25.000, pe cei din Grecia; în 50 de ani șterge pentru Macedonia alte 25.000 de mii. După socoteala aceasta Macedo-Românii vor fi morți peste vre-o 250 ani, — presupunînd că se sporesc puțin.

(2) Iată ce zice d. e. Dr. Weigand (p. 100) despre asilele grecești de copii: «In tof cazul este sigur, că în nici un Stat cultural nu se lucră atît de mult pentru instrucția copiilor de la țară, cît lucră propaganda grecească în satele aromânești.»

centre, dintre cari, după Weigand (p. 209) sunt majorități naționale-aromâne în cinci centre, minorități în alte cinci, partid energetic național în alte două orașe, fără a fi numărată Bitolia ori Ianina între aceste 12 locuri. Weigand caută și pricinele, de ce a prins propaganda română pe unde a prins, și constată că între pricinele acestea se află donațiunile pentru școale românești, ca d. e. în Gopeș, și relațiunile mai frecvente cu România, pricine a căror sistare nu o putem prevedea. Prin urmare și din această parte găsim în Weigand un alt argument — contra lui Weigand.

Se mai poate aduce însă și alt argument. Grecii sunt mai aproape și mai de mult în Macedonia. Ce zic ei, ce cred ei că poate produce propaganda română, este foarte important. Grecii știu, și Dr. Weigand (p. 310) a văzut că filogrecismul nu-i atît de bine înțepenit în Macedonia, încît Grecii să fie dispensați de o mare spaimă, că ar putea să dispară lesne; guvern și siloguri lucră să susțină acest filogrecism (1), iar Dr. Weigand adaogă, că «șanse de reușire nu pot avea decît numai la o parte de Aromâni.» Grecii sunt din contră liniștiți acolo, unde nu se mai simt amenințați cu perderi. Causa, că în Ianina Grecii sunt mai toleranți, nu ca în Bitolia, este chibzuiala că «elementul aromân în Epir nu mai poate fi (?) periculos celui grecesc» (Weigand, p. 156). Din faptele acestea rezultă, că Grecii înșiși se cred în drept a fi nervoși, și nervositatea lor este produsă de convingerea, că nu pot să mănince tot ce au visat și visează și relativ la Aromâni.

Se găsesc printre observările d-lui Dr. Weigand și alte date (2), care ne fac a

(1) Pretenția Greciei, ca în Creta să se admită un plebiscit asupra chestiei cretane, indică ce-o să ceară ea eventual și în Macedonia!

(2) D. e. rezistența elementului aromân în Minciuc în contra școalei grecești, grecisarea anevoioasă, de și de mult plănuită a Aromânilor de-o dată din Sacișta (p. 129), rezistența chiar și a Farșirioților (p. 109), etc.

întrevedea o putere de rezistență națională remarcabilă. Se găsesc însă și observări, cari trebuiesc folosite pentru perfecționarea lucrărilor românești în Macedonia, deși ele sunt confirmarea altora făcute deja de Români. Dr. Weigand constată, că școalele românești abia influențează cam a zecea parte din populația aromână (p. 306) și că, prin urmare, rezultatul acesta nu stă în dreaptă proporție cu jertfele aduse. Weigand crede că teama de catolicism constituie în Bitolia o pedică (*Hemmniss*) pentru desvoltarea școalelor române, și că Lazariștii nu fac bine că se apropie de ele (1). La un loc Dr. Weigand remarcă și vrajba ce-a erupt între Macedonenii. Lipsa cuvintelor culturale din limba macedo-română, pe care o remarcă Weigand, (p. 310) s'ar

micșora treptat cu progresul culturii însăș făcut în școli secundare.

Pe cînd Bulgarii și Sirbii nu sunt lămuiriți cîți frați au ei în Macedonia, reclamînd și unii și alții pe *aceiași* frați, pe cînd Grecii simt cu spaimă pericolul, ce-l socotesc posibil, de-a perde terenul în Macedonia, Aromânii naționali știu ce vreau și sunt entusiști. Ei voesc să-și trezească forțele lor proprii pentru a spori șansele luptei lor, pentru care—am văzut—găsim chiar și în Dr. Weigand constatări ce-i pot îndemna a stărui pe drumul apucat. A le spune să se dea morții, însemnează a le spune o vorbă pripită, dat fiind că le ești prieten. În tot cazul pesimismul D-rului Weigand trebuie să le dea prilej a se gîndi încă o-dată: ce-i de făcut.

G. Bogdan-Duică.

NUMĂR ȘI FORȚĂ

Au trecut două luni, de cînd pacea și armonia au fost restabilite în sînul Ligii, și cu satisfacțiune putem constata, că înălăturarea discordiilor regretabile din trecut au dat Ligii puțința de a se îndruma pe calea consolidării sale interioare.

Convicțiunea, că Liga trebuie să fie de fapt a tuturor Românilor, și mai ales că ea trebuie ținută la distanță și ferită de cîmpul ferbinte al fluctuațiunilor noastre politice, este azi generală, și toți Românii cu durere pentru neamul lor și cu vederea largă sunt animați de un siegur dor: de a vedea Liga la înălțimea unde ea trebuie să se găsească spre a putea răspunde menirei ei.

Instituțiunea noastră are, în ultima analiză, un singur scop, unul dar mare și nobil:

(1) Protecția acordată unui preot aromân *unit* de consului austriac din Bitolia asemeni nu a îndemnat pe nimeni să-i urmeze popii din Perivoli în unație. Kanitz (Donau-Bulgarien) încă este de părere că propaganda unită nu se vede în Balcani.

de a da o frățescă mîna de ajutor celor, ce sub stăpîniri străine și vitrege, luptă pentru conservarea limbii și a naționalității românești.

Ca acest ajutor să poată fi și de aci înainte real și demn de pozițiunea *noastră*, a celor ce trăim liberi în țară liberă, trebuie să ne dăm noi înșine minile, să strîngem rîndurile noastre și să depunem cu dragă inimă obolul nostru pentru o cauză atît de mare în ființa și în scopurile ei.

Pentru cauza Cretanilor, Grecii din toate unghiurile lumii jertfesc, în o nobilă rivalitate, sume enorme. Depeși din streinătate anunță, că această contribuție de bună voce a Elinilor a atins cifra de 11 milioane de franci!

Dar se va zice, că aceste sacrificii se fac pentru că Cretanii sunt în plină revoluțiune.

Dar Ungurii, sunt și ei în plină revoluțiune?

Evident, că nu. Cu toate acestea, Liga lor de maghiarizare, tot o instituțiune din inițiativă particulară, dispune azi de un fond de aproape 4 milioane de franci!

Iar dacă Grecii sacrifică milioane pentru că pe o bucățică de insulă cite-va sute de mii de frați ai lor sunt amenințați cu exterminare, și dacă Ungurii în afară de acțiunea guvernului lor adună milioane de franci spre desființarea națională a unui întreg popor de trei milioane de suflete românești, — noi, Românii din Regat, ce facem, și mai ales *ce ar trebui să facem?*

E o întrebare, la care vom căuta să răspundem cu altă ocazie pe larg. De astă dată ne mărginim a da loc opiniunii unuia dintre cei mai devotați membri ai Ligii, domnului G. Avesalon din Brăila, care a adresat președintelui Ligii următoarea patriotică scrisoare în această chestie:

Brăila, 1897, Februarie, 20.

Domnule Președinte,

Doi pași foarte semnificativi s'au făcut acum de curind în cîmpul de acțiune al acestei instituțiuni naționale.

Primul pas este: înființarea ziarului «Liga Română», transformat în revistă săptămînală, a cărei redacțiune meritorie ne dovedește de pe acum, marile servicii ce aduce cauzei Românilor în general.

Secundul pas constă în unirea celor două comitete spre a conlucra într'una și aceeași direcțiune, pentru binele comun al națiunii noastre.

Dar aceste fapte numai, nu's de ajuns, pentru ca «Liga» să poată deveni ceea ce necesită să fie.

Multe și neiertate greșeli s'au făcut pînă acum în conducerea Ligii, și răul a fost mult simțit.

Din cauza unor ambițiuni nesocotite și dorințe vagi am stat pe loc, ba unii din membri cei mai devotați ai Ligii, scribiți de apucăturile meschine ale unora din cei puși în frunța ei, s'au retras rămîind simpli spectatori!...

Una din cele mai simțite greșeli a fost și aceea: de a se pune în capul unora din Secțiuni persoane prea puțin sau de loc apte pentru atari funcțiuni.

Eu unul am crezut și cred încă, că celor chemați la postul de conducători ai unei instituțiuni culturale, nu li se cere, pentru aceasta, nici știința agronomiei, nici cunoștința calculelor comerciale și industriale cari aparțin materialismului, și nici arta de a parveni, usitată în politica militantă a partidelor.

Din contră, aci se cere, ca atît la centru, cît și prin județe, posturile de membri în comitete să fie încredințate bărbaților celor mai culți, mai eminenți și mai mult inspirați de adevăratul patriotism.

Numai unor ast-fel de conducători le este dat azi de a face convingerea mulțimei despre însemnătatea unei instituțiuni de felul Ligii Culturale.

Au fost timpuri, cînd ne lipseau oameni culți, acum avem destui. Și dacă toți cei instruiți și-ar da bine seamă de situațiunea critică în care ne aflăm, mult bine ne-ar putea face, atît nouă, cît și urmașilor.

Liga Culturală numai atunci își va atinge scopul, cînd prin comitete compuse din bărbați devotați cauzei naționale, se va face, ca tot ce este Român adevărat să fie înrolat într'insa Căci, după a mea părere, nu numai forța materială ci cea numerică mărește valoarea acestor-fel de instituțiuni.

Cotisațiunile membrilor Ligii ar putea fi privitye numai ca un simplu gagiu al înrolărei; iar pentru sporirea fondului material să se ia ca exemplu procedeul societății funcționarilor publici, care, prin mijlocul balurilor cu tombolă, a adunat un capital bănesc destul de considerabil.

Nu mai suntem ce am fost!... Astăzi avem între noi o sumedenie de oameni culți. Avem profesori și profesoare, institutori și institutoare, învățător și învățătoare, doctori în medicină și farmaciști, ingineri și arhitecți, advocați și magistrați. Avem un cler, în parte destul de luminat; militari instruiți, mulți alți funcționari publici, iarăș destul de luminați, pentru a ne putea vedea lipsurile.

Toți aceștia fiind de drept chemați spre a conlucra la *progresul și unitatea națiunii*, eu cred că lor le incumbă, în primul rînd, datoria de a se prenumăra între membri Ligii Culturale.

Ținînd seamă de toate acestea, eu îmi permit a vă arăta umila mea părere și de a vă ruga pe d-voastră și pe ceilalți d-ni membri ai comitetului executiv central al Ligii, ca să bine-voiți a deschide, treptat în toate localitățile pe unde sunt înființate Secțiuni și acolo unde veți constata că comitetele respective nu sunt bine constituite

să căutați a le compune sau complecta cu persoane apte, în stare de a-și da bine seama, de importanța și menirea instituției.

Agrului îi trebuiesc brațe solide, instrumente perfecționate și timp favorabil; comerțului și industriei capitaluri suficiente și conducători experți și abili; iar instituțiilor culturale: bărbați capabili, desinteresați și devotați binelui comun al națiunii căreia îi aparțin.

Faceți dar, domnule Președinte, apel verbal și înscris — prin organul Ligii — la toți cei despre cari am menționat mai sus, ca să se înscrie în Ligă și să-i dea concursul și sprijinul lor bine-

voitor. Pe ei îi vor urma masele poporului — inconștiente astăzi, dar luminate mâine asupra binelui ce i se croește. Și dacă ei — cărturarii noștri — nu vor răspunde chemării, cadă asupra-le blestemul, atit al fraților subjugați amenințați cu desnaționalizarea, cit și al generațiilor viitoare, cărora datori suntem a le transmite patrimoniul străbun, mai îmbunătățit și mai consolidat

Primiți, domnule Președinte, cu astă ocaziune și asigurarea distinsei mele considerațiuni.

G. Avesalon.

CHESTIUNEA FLAMANDA

(Urmare și fine)

V

Nu se poate zice însă, că chestiunea flamandă ar fi deja rezolvită. Tot ce s'a făcut pînă acum, a fost făcut de nevoie și pentru utilitatea practică. Cit pentru principiul superior al dreptului imprescriptibil pe care-l au Flamanzii de a pretinde egalitatea absolută a acelor două limbi, n'a fost încă vorbă în parlamentul belgian. Mai mult: legile despre întrebunțarea limbilor cuprind în dispozițiunile lor secundare o întreagă serie de restricțiuni, stabilite de legislator sub cuvînt de oare-cari pretinse dificultăți de executare.

Mai ales trei revendicațiuni sunt, în acest moment, puse în primul plan. Flamanzii cer, ca legile să fie promulgate oficial în cele două limbi, precum se face în Elveția; cu alte cuvinte, ca în locul unei simple traducțiuni ce nu se poate invoca în fața nici unui tribunal, *Monitorul Oficial* să publice un text flamand ratificat de parlament și avînd putere de lege. Pentru că e cert, că pe cit timp avocații și judecătorii nu vor avea la îndemînă decit texte oficiale franceze, se vor găsi tot-deauna o mie de pretexte de a eluda desbaterile în limbă flamandă. Ș'apoi, nu este oare

o situațiune adinc umilitoare, ca o națiune ce constitue majoritatea în patria sa, să nu cunoască legile țării decit din traducții fără valoare autentică?

O a doua revendicațiune, — și cu greu se poate înțelege opoziția îndelungată ce i s'a făcut pînă acum, — privește procedura militară.

S'ar putea crede oare, că, sub pretext că ofițerii nu sunt obligați a cunoaște limba flamandă, soldații, cari de altcum mai pretutindenți sunt adesea supuși unor legi draconiene, nu au drepturile pe cari legea de la 1873 le recunoaște inculpaților civili? Mai, deunăzi încă se petrecu un fapt neuzit, care a produs în întreaga Belgia flamandă o legitimă emoțiune.

Un soldat flamand, un anumit De Ruytter, de o conduită corectă pînă aci, omorî, sub influența beuturii, pe un nevinovat agent de poliție pe care nu-l cunoscuse de loc. Un distins medic alienist, d. Dr. Delbastée, profesor la noua universitate, a susținut cu energie iresponsabilitatea acuzatului. Casul era, evident, îndoios. Cu toate acestea, d. De Ruytter fu condamnat la moarte de către curtea militară, după desbateri din cari el nu înțelesese un singur

cuvînt. Un interpret jurat a trebuit să-i aducă sentința la cunoștință.

Se speră însă, că un fapt atît de scandalos va obliga în fine legislațiunea a se ocupa de chestiune și a o rezolvi după dreptate și bunul simț.

Ceea ce mai pretind Flamanzii, și ceea ce cu siguranță vor și obține ei în cele din urmă, este o universitate flamandă. Invățămîntul superior în limba neerlandeză nu este un lucru ce ar trebui creat. El există în toate universitățile olandeze. Această universitate va pune căpăt spectacolului deplorabil pe care ni-l presintă un popor, a cărui întreagă elită intelectuală este separată de masele poporului prin funesta barieră, pe care o ridică încet-încetinel educațiunea, studiile, lectura exclusivă într'o limbă străină. Situațiunea actuală decapitează pe popor: e timp ca ea să înceteze.

VI

Față cu aceste revendicațiuni, reprezentanții județelor valone, mai ales cei ai burgheziei din Liège, precum și anumiți senatori flamanzi cari aparțin înaltei aristocrații franceze, invoacă argumentele cu cari pretutindeni opresorii naționalităților combat revendicațiunile cele mai legitime.

Mai întiu se întrebuițează argumentul pe care îl invoacă și Maghiarii: necesitatea de a menține unitatea Statului cu ajutorul limbii oficiale. Ca și cînd unitatea și uniunea nu ar fi cu mult mai amenințate de nedreptate și opresiune, decît de libertatea fie-căruia de a se servi, fără piedici, de acest minunat instrument pe care nimic nu-l va putea înlocui vr'odată: de limba maternă!

Urmează apoi afirmațiunea, că popoarele mici la număr au interes a adopta o limbă mai răspîdită în lume, dacă ele nu vor să rămîină isolate în mijlocul schimbului intelectual al civilizațiunii moderne, (un argu-

ment care putea servi Germanilor în monarhia austro-ungară, dar pe care Maghiarii, cu drept cuvînt, se vor feri a-l folosi!) Ca și cînd un popor s'ar putea desface de limba sa, cum te desbraci de o haină. Ca și cînd cei ce știu să utilizeze direct isvoarele străine nu ar fi tot-deauna o infimă minoritate în mijlocul unui popor!

Se aduc apoi argumente de un caracter mai mult local. Valonii, în general, nu învață limba flamandă și admit drept o dogmă, că nimeni nu are dreptul a le impune studiul acestei limbi. Iar deoarece Statul are datoria de a repartiza echitabil funcțiunile publice, Valonii deduc, că ori-ce măsură care impune funcționarilor cunoștința celor două limbi, vatămă drepturile Valonilor. Ar fi să comitem o injurie față de cetitori, dacă am discuta asemenea teorii.

Ori-ce s'ar face, fie că ni se opune o rezistență deschisă, fie că avem de a face cu rezistența inertă a relei-voințe, obstacolele vor fi învinse. Cît timp puterea publică era exclusiv în minile burgheziei, era posibil, pînă la un punct, a desconsidera voința poporului. De cînd însă sufragiul universal a dat poporului dreptul a-și face cunoscută vocea sa, această desconsiderare nu mai e cu putință. Unul după altul, consiliile comunale ale orașelor noastre adoptă limba flamandă ca limbă de desbateri; consiliile provinciale urmează exemplul, și de vr'o doi trei ani mai multe discursuri flamande au fost rostite, mai ales ca afirmare de principiu, chiar în parlament.

Nici un partid politic nu ar mai îndrăzni astăzi să intre în luptă în vr'o localitate flamandă, fără a se fi declarat partizan al revendicațiunilor naționale.

VII

Un reprezentant de Bruxela, d. De Vriendt, depusese un proiect de lege care regula votul și promulgarea legilor într'un text

flamand oficial. Deși votată în unanimitate de Camera reprezentanților, această propunere fu ciuntită de către Senat. Senatorii flamanzi, pe cari educațiunea și mediul în care trăesc îi făcură străini de poporul pe care-l represintă, s'au alăturat la senatorii valoni, reprezentanți ai burgheziei, spre a respinge proiectul. În contra acestui vot era îndreptată protestațiunea pe care o formulă cu atita energie manifestațiunea de la 28 Februarie a. c. (1).

Toate orașele flamande trimit adrese Camerei, rugînd'o a nu-și renege primul ei vot cînd chestiunea va fi de nou supusă deliberațiunilor ei. Găsi-vă guvernul un mijloc onorabil de a înlătura conflictul fără a vătămă prea mult convicțiunile și amorul propriu al celor două adunări? E posibil, deși atitudinea presei guvernamentale flamande nu face a se prevedea conciliațiunea.

Fracțiunea cea mai importantă a opozițiunii, grupul socialist, deși ales în județe valone, își va menține pur și simplu votul. Cit pentru majoritatea conservatoare, decumva guvernul va face chestiune de cabinet în favoarea unei transacțiuni, ea probabil va ceda, pentru că ea e obicinuită la o disciplină de fer. Dealtcum, puțin importă! Chestiunea e pusă, și fie că ea va fi rezolvită dintr'odată, sau rînd pe rînd în părți, ceea ce este sigur și esențial e, că ea

va fi mai curînd sau mai tîrziu rezolvită pe deplin.

*

Neapărat, între lupta Flamanzilor și între a Românilor din Transilvania sunt deosebiri profunde. Situațiunile nu sunt la fel. Importanța noastră numerică în țară, și coesiunea teritoriului nostru lingvistic ne-au permis a lupta în condițiuni cu mult mai avantajoase, decît naționalitățile oprimate de Maghiari. Dar scopul silințelor noastre este acelaș: cucerirea justiției și a dreptului. Această comunitate de aspirațiuni a creat în cercurile intelectuale ale Flandrei o întinsă mișcare de simpatie pentru luptătorii din Transilvania. Un Flamand nu poate termina această fugitivă expunere, destinată unei reviste românești, fără a adresa apri-gilor luptători cari vor ceti aceste rînduri, expresiunea cordialei simpatii și a admirațiunii însuflețite ce avem pentru ei.

Aug. De Vrenght.
(Wavre, Belgia)

Mulțumind d-lui Aug. De Vrenght pentru acest atît de interesant și instructiv articol și pentru sentimentele bune ce le manifestă pentru cauza poporului român, dorim, la rîndul nostru, nobilei națiuni flamande realizarea tuturor aspirațiunilor sale, pentru cari ea luptă cu atita cumpăt și tărie și cu un entuziasm atît de sfînt.

Redacțiunea.

FILOSOFIA LUI PLATON

(Resumat din cursul de «ISTORIA FILOSOFII ANTICE» ținut de d-nul C. Rădulescu Motru.)

III. Lumea ideilor.

Teoria pe care o dă Platon despre o lume a *ideilor*, — o lume cu totul deosebită de lumea cunoscută simțurilor noastre ome-nești; neperitoare, neschimbătoare în decursul timpului și cu adevărat reală în opozi-

(1) Vezi «Liga Română», No. 8, pag. 125.

țiune cu acea a simțurilor noastre, care-i schimbătoare, subiectivă cum este omul, — formează punctul central în jurul căruia se grupează întregul său sistem filosofic.

Această teorie ne este în destul de pregătită prin soluțiunea pe care o dă Platon problemei științii.

Dacă, după cum am văzut, scepticismul lui Protagoras este dovedit ca absurd, și

dacă principala metodă pentru stabilirea unui adevăr este cea *apagogică*, (adică stabilirea unei afirmațiuni ca adevăr din dovada falsității opusului ei), atunci urmează de la sine, că trebuie să fie conform adevărului sistemul filosofic opus cu scepticismul lui Protagoras. Ast-fel, fiind-că Protagoras ia drept criteriu al adevărului datele subiective ale simțurilor, Platon, dovedind absurditatea la care duce alegerea unui atare criteriu, va fi constrâns de propria sa metodă să-și aleagă criteriul cel opus: adevăr să fie după dînsul singur acea ce nu mai păstrează nici o urmă din influența simțurilor. Adevărul, definit prin o asemenea metodă, urmează dar să fie etern, independent de subiectivitatea omenescă, etc., — fiind-că numai ast-fel este în opozițiune cu cunoștințele cîștigate prin simțuri. Și odată ajuns aci, Platon își pregătea de la sine o nouă problemă, mai vastă încă decît cea a științii. Această nouă problemă se poate defini în chipul următor. Dacă la acele cunoștințe bazate pe datele simțurilor corespunde lumea sensibilă, aceea adică care se înfățișează sensibilității noastre, atunci, care lume va corespunde cunoștințelor eterne și independente de subiectivitatea noastră?

A răspunde că una și aceeași lume — anume acea sensibilă — corespunde la amîndouă aceste feluri de cunoștințe, așa cum am fi înclinați a răspunde noi modernii dacă ni s'ar pune această problemă, era pentru Platon cu neputință. Știința timpului său, foarte inapoiată în ceea-ce privește explicarea fenomenelor psihologice, considera că omul, dacă ajunge să cunoască obiectele externe, cauza stă în faptul că elementele inteligenței sale sunt identice naturei obiectelor. Ochiul omenesc vede, ziceau oamenii de știință din antichitate, din cauză că în el sunt elemente luminoase identice luminei obiective, și precum e cu ochiul așa respectiv cu toate simțurile. Cunoștința, pentru cei vechi, se stabilește dar numai între lucruri de aceeași natură; dacă lumea externă ar cuprinde lucruri absolut diferite de elementele corpului și inteligenței omenesti, acele lucruri ar rămînea omului în veci necunoscute.

Această teorie o adoptă și Platon, și de aceea îi era cu neputință lui de a da în

sensul nostru, al modernilor, o soluțiune la problema formulată mai sus. Cu psihologia timpului său, tendința de a deosebi cît mai precis între cunoștințele bazate pe datele simțurilor și între cunoștințele absolute, eterne, invariabile, îl conducea negreșit să caute mai departe și o deosebire mai adîncă între substratele celor două feluri de cunoștințe. Căci învederat, dacă nici cunoștințelor relative nu li se putea nega un substrat obiectiv, cu atît mai puțin nu li se putea nega acesta adevăratelor cunoștințe celor eterne. Dar lumea sensibilă era însuș ea substratul care făcea posibilă cunoștința dobîndită prin simțuri, prin urmare, neapărat că deosebit va trebui să existe și o lume care să corespundă cu natura cunoștințelor eterne; o lume, care să fie tocmai opusă celei sensibile, așa precum cunoștințele eterne sunt opuse celor bazate pe datele simțurilor.

Această lume corespunzătoare cunoștințelor eterne, urmează dar să fie, conform teorii că numai între lucruri identice să poate lega o cunoștință, ea însuș eternă.

Ast-fel e adus Platon, prin simpla dezvoltare logică a premiselor sale, să stabilească teoria principală a sistemului său, teorie pe care o enunțăm la începutul acestui capitol.

Aceasta de a doua lume, pe care Platon e constrâns s'o admită, de îndată ce a admis existența adevărurilor eterne, o numește dînsul lumea *ideilor*.

Ideile sunt obiectele adevăratei cunoștințe, ele sunt pentru aceasta întocmai precum sunt lucrurile lumii sensibile pentru percepțiunea subiectivă. Sunt niște obiecte eterne, independente de orice schimbare subiectivă a omului, în veci aceleași, fiind-că așa sunt și cunoștințele noastre despre dinsele, eterne și neschimbătoare. Ast-fel din teoria celor două naturi de cunoștințe isvorește pentru Platon teoria unei lumi deosebite, lumea ideilor, direct opusă lumii cunoscută simțurilor noastre (1).

Cu această soluțiune dată unei probleme ce decurgea din critica îndreptată contra filosofii sofiste, direcțiunea lui Platon încetează de a mai fi aceeași cu cea a

(1) Comp. W. Windelband, *Geschichte der alten Philosophie*, 2-te Aufl. (1894) pag. 115 și urm.

magistrului său, Socrate. Amândoi se găseau pe acelaș țărm, întru cit și Platon, după exemplul lui Socrate, se mărginea a opune scepticismului sofist definițiunea unei adevărate științe, bazată nu pe simpla observațiune subiectivă, ci pe elaborațiunea rațională a minții omenesti; amândoi erau în aceiaș măsură partisanii teorii că omul este capabil de a dobîndi o știință adevărată și că e falsă părerea sofștilor care condamna omenirea numai la adevăruri relative. Deopotrivă cu Socrate apoi, admitea și Platon, că filosofia sofistă ne explicînd nici prevederea viitorului, nici normele morale, etc., dovedea prin aceasta că e unilaterală și că, prin urmare, o altă filosofie dacă este să nu cadă și ea în aceleași greșeli ca ale sofștilor, trebuie să admită pe lîngă datele simțurilor și o altă origină pentru cunoștințe.

Dar de la acest punct înainte drumurile celor doi filosofi se despart.

Socrate, după cîte cunoaștem, se pare că se mulțumea a găsi origina adevăratelor cunoștințe în consensul ce se putea stabili între diferiții oameni, și folosea acest consens pentru a dovedi contra lui Protagoras, că omul se poate ridica ast-fel deasupra părerilor subiective individuale, pe cînd Platon, nemulțumit cu această soluțiune și urmărind critica pînă în toate consecințele ei, ajunge să mărească treptat problema cunoștinței, pînă în a o identifica cu problema metafisică a însăș existenții.

Din această mărire treptată a rezultat și teoria lumii ideilor, după cum am arătat mai sus.

În noua această formă, pe care o dă Platon filosofii socratice, d'abia se mai recunosc teoriile magistrului.

Noțiunile abstracte, cari erau considerate

altă dată de Socrate ca adevăratele cunoștințe, și prin aceasta ca adevărata bază a moralei, sunt transformate de Platon în entități metafisice, entități cari nu se mai pot sprijini pe consensul oamenilor, ci au nevoie de o lume a lor aparte, o lume metafisică, opusă lumii sensibile.

Și cu transformarea de conținut s'a transformat și metoda, după care aceste entități metafisice sunt dispuse în sistem.

Socrate, căutînd a dobîndi pentru afirmațiunile sale consensul oamenilor, era de fapt constrîns să procedă *inductiv*, să se ridice adică treptat de la păreri individuale la generalisări din ce în ce mai largi; pe cînd pentru Platon această constrîngere nu mai exista. Stăpîn pe soluțiunea unei probleme așa de vaste, precum era cea a deosebirii d'între lumea *ideilor* și lumea sensibilă, el putea să procedă *deductiv* la gruparea sistemului său filosofic; să combine în așa chip rezultatele științifice din timpul său, ca ele să corespundă întru tot acelor idei dobîndite, precum știm, prin aplicarea metodei *apagogice*.

Toate teoriile cari intră în sistemul său filosofic, n'au înțeles decît întru atît, întru cît le păstrăm legătura cu postulatul lumii *ideilor*.

Problema *materii, a sufletului, geneza universului, organizarea socială* a oamenilor etc., în sfîrșit toate problemele pe cari și-le putea pune știința din timpul lui Platon, toate sunt aproape rezolvate de acesta cu anticipație prin soluțiunea găsită problemei cunoștinței.

În paginile următoare ne vom sili a arăta mai amănunțit această înlănțuire. Vom începe cu problema *materii*.

(Va urma)

TÎRGUL STOROJINETULUI

Amintiri din trecutul Bucovinei.

(Urmare și fine)

La anul 1861 mi-a fost dat se văd venind la Storojineți un soiu de oaspeți strașnici și neînțeleși pentru capul meu nepricăput de copil.

Era într'o zi frumoasă de vară, cam pe la vreme de toacă, cînd s'a întîmplat lucrul. Umbla încă

de pe la Dumineca Mare așa vorbă printre oameni, că s'ar fi ivit lăcuste în țară și ne arăta tata — țin minte bine — nouă băeților din școală niște cobelițe de iarbă, zicîndu-ne că așa fel ar fi cam jivinile sburătoare, despre care era vorba

De era drept sau nu, că au venit lăcustele prin Bucovina, pe unde anume au năvălit și-cînd, asta nu era harnic să spue nimeni. Sirmă de telegraf nu se pomenea încă pe atunci și așa ne-am trezit numai de o dată cu dînsule prin văzduh. Era, cum v'am spus, după amiază-zi —cînd, ce să vezi,—a început să se arate de după creștele pădurei mari din dosul curților nouă boerești un fel de colț de pată pe cer, ce nu semăna de loc a nour, căci era neagră ca iadul și cînd se lăția, cînd se țuguia, tot crescînd și acoperind din ce în ce mai mult cerul din partea ceea. Tirgoveții eșiți de prin case se uitau toți, tineri și bătrîni cu ochii înspăimîntați la întunecimea cerului de unde venia primejdia și, ca oile cînd se grămădesc la un loc de frică, începeau să se adune grămadă, unii pe lângă curtea veche, alții pe lângă școală, cei mai mulți însă pe lângă biserica leșească de alături, pe semne din pricină că popa lor se apucase să le citească niște molitve de prilej. Și se auzia dintr'o parte și alta sberete de copii speriați și răcnete de femei apucate de groază, de începuse să ne fie teamă la toți. Numai bătrînul boer, care se vede, mai văzuse el lucruri de acestea, nu-și perdu cumpătul. A dat îndată poruncă la hargăți să adune căpiți de paie, strujeni, mohor, pleavă și gunoiu uscat, și să le așeze din depărtare în depărtare pe locul pătrat din mijlocul tirgului. Și cînd s'au strîns hăt multe grămezi,—ba ce zic erau girezi nu șagă, căci se afla tot tirgul acum în picioare și ajuta la cărat,—a poruncit să le dea foc la toate de-o dată. Pe de altă parte a pus pe străjari să scoată săcălușele și să le încarce țapăn și a împărțit și praf la berejnicii curții și la toți, cîți îi știa că au vr'o pușcă sau cîte un pistol pe la casă, tot cu poruncă să nu tragă focuri, decît cînd va da el singur semnul. Iar băeții din școală și copiii, de pe la case,—numai știu cine i-a fi îndemnat, dar mă tem că a fost tot popa leșesc—cărăbăneau în timpul acela la căldări, lighene, tigăi de spijă, tave și alte lucruri de casă, ca să sune la semnul dat cu un vătrar sau ciocan într'insele, tot cu scopul, că doară, doară vom speria prin sgomot lăcustele și s'or duce înainte, pe pustie. Că frica cea mare era, ca nu cum-va să încerce gizele dracului a popușoiu pe la noi, căci n'ar fi rămas fir de iarba, popușoiu, orz sau secară împrejurul Storojinețului.

Și, Doamne, frumoasă primire a mai avut locusta la noi. Zicea baba Zamfira,—o preoteasă bătrînă, ce venea pe la mama — că nici la în-

tîlnirea împăratului cu țarul muscălesc la 1821, la Cernăuți, n'a văzut așa comedie, alaiu și paradie. Avea dreptate săraca babă,—Dumnezeu s' o erte—că dandana și calabalic și grozăvenie de împușcături, urlete și șuerături nici nu cred să se mai fi auzit cînd-va pe la casă de creștin. Parcă intrase Tătarii să ne robească, nu alt-ceva. Cînd a început să se deslipească coada nourului de lăcuste de marginea pădurei și l'am văzut stolul lungăreț și gros așa cam pe la mijlocul înălțimei, de unde pătrundea biziitura sa surdă și nu știu cum strașnică la urechile noastre, numai că s'a apropiat de-o dată unul din străjari cu cangia roș-înferbîntată de cele zece săcălușe și a prins să le descarce, în vreme ce berejnicii și cu cei-l'alți trăgeau din puști și pistoale, de se sguduia văzduhul. Și au pornit a suna și clopotul nostru de la școală o dată cu cele trei clopote de la biserică și cu cel de la scaldători, și s'a ridicat un vuet de zingănituri, de fiere și hîrburi și un vifor de chiuituri și strigăte de sute de glasuri, cari o dată cu detunăturile săcălușelor, cu palalaia și fumul cel gros al girezilor aprinse se ridica năprasnic la cer, crunt, fioros și strașnic, de credeai că pere lumea.

Așa mi s'a întipărit ceasul acela grozav în minte încît n'am să-l uit cit voi trăi, și știu că ne apucase pe toți un fel de turbare și apoi ca o amețeală, din care ne-am trezit abia, cînd focul grămezilor de mohor, pleavă și pae se prăbușise de mult în cenușă și scrum și nu se mai vedea sus pe cer nici fum, nici pară. . . . dar nici nu se zăria urmă de lăcuste.

* * *

Peste această întîmplare, au venit apoi anii 1862 și 1863 cu alt soi de nevoi. Așa nu știu nici pînă în ceasul de față de unde și cum s'a făcut, că tocmai pe petecul nostru de pămînt au fost început să se oploșască încă înainte de vremea de care vă povestesc, o mulțime de Leși. Fie că le plăcea pe acolo, fie că ocîrmuitorul județului era el însuș Leah, și cu dînsul erau și cei mulți slujbași ai cîntăleriilor tot de acelaș neam, dar destul că trăgeau la Storojineți, — mai ales vara cu scaldătorile, — ca muștele la strachina cu miere. Cînd a isbucnit însă cea din urmă răscoală în țările Poloniei de odinioară, credeam așa că ne topesc Leșii și auziam într'un timp pe la noi numai cit graiu de-al lor *panie dobrozein*. . . . *proșe pana*. . . și altă nimica. Decît, și împărăția, îngrijită pe semne de răsvrătirea asta, le-a dat cite o țîră de grije celor de la

stăpînirea din Cernăuți. Că ne-am pomenit într'o bună dimineață cu oaste în tîrguleț, — așa un fel de pază pentru ori-ce primejdie rea. În adevăr, comandantul cu oștenii săi se cam uita chiorș la Leșii pribegiți, și știi că din cei ce bejăneau atunci prin Bucovina s'au și descoperit mulți fugari de samă, ce se ascundeau pe la noi ca să treacă în urmă prin Moldova în Țara Turcească. Pentru bieții noștri oameni însă, a fost cătănimea asta mare pacoste și belea pe cap, fiind-că cei veniți erau tot ostași străini de neam și cu năravuri urite, și făceau pe la gazdele, unde fuseseră cuartiruiți, toate blestemățile cîte sunt pe lume.

Dar mai rău decît toți a pățit-o atunci tătăl meu. Se îmbolnăvise sărmanul tocmai în timpul acela, în cît a zăcut vr'o cîte-va săptămîni în pat. A ajutat însă Dumnezeu de s'a îndreptat, și începînd să umble prin casă, l-a pălit într'o zi dorul să iasă și pe afară. Și s'a dus pînă la spițerul tîrgului, care îi era prieten bun și ședea nu prea departe de noi, adică dincolo de pivnița cu rachiuri. Și cum bietul om arăta, pe semne, încă slab la față, ca după boală, și își mai lăsase să-i crească și barba, se vede că se potrivea la chip cu unul din fugarii poloni, pe care-l pîndiau cătanele cam de mult. că nici n'a dat bine pe la colțul drumului împărătesc, unde era așezată straja cătanelor și s'a și pomenit înhățat de doi sergenți și dus în baratca căpitănelui. Asta habar neavînd că cel prins e învătătorul tîrgului, vedea în toate vorbele de desvinovățire a tatei numai cît niște încercări sucite de scăpare, minciuni și iscoade și a și dat poruncă îndată ca să fie trimes sub pază strașnică la Cernăuți cu un raport plin de prepusuri, că nu-i alt cine-va decît chiar cneazul polon Sapięha, unul din cei mai primejdioși din rebeli. Noroc, că le-a venit în cale cirmuitorul județului nostru, ce tocmai se întorcea nu știu de unde, și văzîndu-l pe tata în halul de prăpădenie, l'a scăpat cu mare greu de năpaste și l'a scos din minele cătănești. Dar cu toată cinstea de a trece de cneaz leșesc, era s'o ducă rău pînă ce ajungea. să fie descurcată treaba, și bucuria mamei mele — zău așa — n'avea să fie proastă.

* * *

În primăvara anului 1864 apa Siretului blindă și pacinică de obicei, s'a revărsat în urma unor ploii neîncetate, într'un chip așa, de înspăimîntător peste maluri, în cît prefăcuse partea sătească a Storojinețului într'o adevărată mare, în-

cînd lunci, finațe, cîmpuri cu bucate, parte din gospodării și făcînd daună și grijă mare la oameni, cari toți erau deprinși cu nevinovăția de pînă acum a rîului. Mai ales în părțile de munte, de unde răsare Siretul, pagubele părea că erau strașnice și mai mare încă trebuie să fi fost groaza. Căci vedeam trecînd pe spumele valurilor turbate, case întregi cu tot ce era întrinsele, mori și ferăstrae, turme de oi și vite, apucate așa din cîmp, grajduri, șuri, și stoguri cu fin și paie, pînă și bucăți de pădure cu arbori smulși și aruncați în potop, pe cari le ducea apa năprasnică cu troscot și iuțea ameițitoare pe spinarea ei uriașă în ruptul cursului, tot cu dînsa, cu dînsa, departe, cine știe unde, . . . poate pînă în Dunăre sau chiar în Marea-Neagră.

După ce s'au scurs puhoarele, s'au potolit vilvoarea apelor și a început să scadă Siretul, matca sa par'că nu mai era aceea. Iși croise prin multe locuri cu totul altă cale, lăsînd pretutindenea, unde fusese mai înainte propitori și zăgazuri, bălți și plise, late cît niște heleștee. Umblau bieții țărani cu fața desnădăjduită pe unde știau că avusese ogoare și semănături și nu-și mai cunoșteau pămînturile, nici hotarele, că era totul numai nomol și nisip. Și atunci, știu că unul din gospodarii locului, — îi zicea Gavril Haraga, dacă nu mă înșală mintea, — a făcut de scîrbă o ispravă îndrăcită. Avea omul pe malul drept al Siretului, spre drumul Broscăuților, niște locuri frumoase, din cari vr'o trei fâlci erau, — ce-i drept, — despărțite, nu știu cum, printr'o fundătură sucită, prin care, ziceau moșnegii că ar fi curs în vremile de demult apa Siretului. Și se vede că nu era scornită numai așa din vînt vorba asta a bătrînilor, căci bădichei Haraga îi curgea acum Siretul chiar pe sub prispă, adică prin fundătura aceea, unde-și avusese livadă cu trifoiu. Iar cele trei fâlci de loc se zăriau numai cît așa dincolo de apă, par'că nici nu fusese pe malul istalalt.

Mare-i era necazul bietului gospodar și mai tare i a mai amărit viața notarul tîrgului, spunîndu-i, că după pravila împărătească, — așa o fi fost ea poate pe atunci, — pămînturile luate și despărțite de apă, cad în folosul vecinului de pe malul cel-l'alt. Vecinii dincolo de Sirete erau însă niște țigani, calici lipiți pămîntului, cari văzîndu-și bordeele înecate, au fost rupt'o la fugă, colo în dealul Crivei la lingurarii satului, că erau viță și neam cu dînșii. Și badea Gavril, pînă să afle balaurii de pricipseala ce era să le cadă așa la cîun, a și găsit chip și cale cum să le tragă cenușa

de la turtă. Cum avea o bucătică de luncă și pe partea cea-l'altă a Siretului, — dar mai în sus de țigani, — s'a înțeles în taină cu frații și cumnații săi și cu toate rubedeniile și adunându-se frumos pe vreme de noapte, au făcut ei o treboară isteată de tot, adică așa o clacă — cum îi zice pe la noi, și mi-au cărat trei zile pe rînd cu hîrlețe, sape, lopeți și casmale, cu covăți, ciubere și taraboanțe tot mălul și nisipul din albia veche a apei, făcîndu-i calea la loc de-ți era mai mare dragul să-i privești cum furnicau printre răchiți. De cît cine era să-i privească ori să-i stingherească, mai ales noaptea prin desișul luncilor, că nu-i vedea nici dracul. Dar într'o bună dimineață s'a băgat de seamă minunea, — Siretul curgea liniștit pe matca lui cea veche, ca înaintea revărsării, par'că nu se întîmplase nimic.

* * *

Nu s'a sfîrșit însă cu asta nevoile ce au început să cadă pe capul Storojenicilor. În anul 1865 n'a picat de la Paști și pînă la Sîn. Petru nici un strop de ploaie. Secase par'că cerul de atîtea ploi ce s'au fost revărsat în anul trecut și sta așa fără nouri de se stîngea pămîntul de secetă și țarinele de arșiță. Iar sârcele vite, li-tionite ca vai de ele, din lipsă de pășune, au avut în urmă o iarnă groaznică. Că nu era fir de nutreț pe la casa oamenilor, nici fin, nici trifoiu, nici strujeni, doară numai pae putrede rămase din alți ani, sau rogoz de baltă și frunzar de cel amar, cules de prin păduri și pajiști bălnoase. Din pricina asta a și dat ciuma într'in-sele și s'au pomenit sârceii oameni la 1866 fără un capăt de vită. An strașnic pentru Bucovina întregă, că pe lingă toată nevoia nici nu s'a rodit nimic și a isbucnit o foamete în țară, care a secerat mii și mii de suflete. Umblau oamenii ca niște năluci, trăind din ciocălăi măcinați, burueni, ciuperci, vînzînd locurile cu cîțiva creițari prăjina și apucîndu-se pînă și de furțișag, și prădăciuni, numai ca să-și lungească bieții zilele. Atunci au perit, — țîn minte — și nenorocii țigani din Storojineți, de nu rămăsese de cît puține suflete, ce trăiau pe la curtea boerească.

Nenorocirea aceasta și jalnica împrejurare că partea de sus a moșiei Storojinețului căzuse în mîini străine, a pricinuit apoi și altă pacoște mare. Noul stăpîn — un jidov din Galiția cu numele Orenștein — a adus cu sine fel de fel de litvă leșească și rusească, așanumiții Boici, lucrători la velniță, cari n'au și zăbovit a împes-

trița poporul nostru român, cufundat în ticăloșie și peire.

Și tot în acel an a venit fiorosul răsboiu între Ausiria și Prusia, în care a perit pe cîmpurile de la Sadova și prin valurile Elbei tot ce era dus din tîrg și sat sub nume de ostaș, la această nemiloasă căsăpie de oameni. Și ce a urmat după răsboiu, — o știți poate, — era holera. decît aici ar trebui să mă opresc, să zic, că Dumnezeu din cer vroia de astă-dată să fie îndurător cu Storojinețul, căci ca prin minune, a ferit atît tîrgul cît și satele de prin prejur de boală. Dar și din crucearea asta a eșit un fel de urgie și încă mare.

Pe la Cernăuți și în cele-l'alte orașe de sus, precum și în Galiția învecinată, mureau oamenii ca muștele și cînd a pătruns vestea că la noi nici nu se pomenește de așa ceva, au năvălit asupra tîrgului nostru toată jidănia cea fri-coasă, cîtă fugise de pretutindenea de groaza morții. Au tăbărit în cîte-va săptămîni mii de străini pe la noi, ca lăcusta de la 1861 — decît aceea a trecut înainte, jidovii de la 1866 însă au rămas. Pe ogorul de păpușoiu din dosul școalei și a curții vechi — bătrînul boer a fost scutit de Dumnezeu să mai vază și asta, căci murise cu an înainte, — într'o clădire uriașă de scînduri, făcută anume, și-a serbat atunci o Palestină întreagă, cu cei 10 sau 15 rabini. ce se găseau pe acea vreme în tîrg, sărbătoarea Cuștilor, în cîntări, chiuituri și jocuri sălbatece, ce nu le pot descrie, dar nici nu le voi uita nici-odată. Și cînd a venit toamna, s'a răcorit vremea, a perit holera, Storojinețul s'a prefăcut în cetate ovreiască. Căci nu s'au îndurat nici jumătate din cei veniți să părăsească un loc așa îmbelșugat și frumos

La Storojineți, drăgălașul tîrguleț și sat de odinioară, cuib de Moldoveni nu vezi astă-zi de cît jidovi sdrențoși stînd în pragul caselor lor pline de putoare, — lipitori-nesățioase, ce așteaptă cu față lacomă ziua de tîrg, nefericita zi de Joi, ca să stoarcă sudoarea muncii țaranilor român de prin prejur.

În satul Storojinețului tot mai auzi puțină vorbă românească, dar numai din gura celor bătrîni, — cei tineri grăesc aproape toți rusește, .. parcă li s'ar trage neamul din Rusneicii spîni și ulduroși de la velnița risipită a lui jupîn Orenștein și a odraslelor sale fără număr, ce au copleșit,

unii și alții vechile vetre ale pămîntenilor moldoveni.

Iată de ce mi se stringe inima cînd mă mai duc cîte o dată să-mi văd locul unde am copilărit..... Numai firea cea puternică, cu frumusețile ei neștirbite, pădurile frumoaie și apa verzue a Siretului cotit, ce împodobesc acest loc scump, au rămas cum erau, iar în deal, pe pajiștea șteje-

rișului umbros, stă singuratic castelul ospitalier al Flondoreștilor, ai cărui nobili locuitori străduiesc într'una să mai păstreze și în cîiasul de față obiceiurile de demult ale țării amintiri scumpe și neșterse . . . de ce erau odată prin acele locuri.

București, 1 Martie 1897.

Em. Grigorovița.

CRONICA GENERALA

PROCESE PESTE PROCESE

Gazeta Transilvaniei publică sub acest titlu următoarea notiță:

Cu ocaziunea unui tîmbălău milenar în comuna Curtici din comitatul Aradului, mai mulți Români din acea comună au strigat: «*Trăiască nația românească*». Pentru acest strigăt vor avea să stea în curînd pe banca acuzaților tribunalului din Arad *11 Români. Procesul va fi monstruos, fiind citați mulțime de locuitori ca martori.* Apărător va fi D-l avocat din Arad *Dr. Ioan Suciu.* — Alt proces, foarte scandalos în felul său, a început a se pertracta în 23 Martie n. la tribunalul din Biserica Albă. Acest proces a fost intentat de Iacob Molin, care se vede a fi un renegat de cea mai ticăloasă speță. Procesul l'a intentat contra preotului *Ioachim Dabiciu* din Comoriște pentru calomnie, *pentru agitare contra Ungurilor și contra serbării milenare, și pentru nesupunere față cu organele politice;* de altă parte contra preotului Strimbei tot din Comoriște pentru agitare contra Ungurilor.

CIOBANUL CÎRȚANU

Numele acesta a ajuns celebru. Aproape toți cetitorii de ziare au aflat despre el. Dar vestea lui nu se mărginește numai la teritoriul locuit de Români, ci a mers departe, pînă pe la Roma, Paris și în curînd o să ajungă la Madrid.....

Zilele acestea Cîrțanu a fost iarăș la București și ne-a făcut mai multe vizite la redacție.

E un tip interesant acest Cîrțanu. În nici un cas el nu este un nevropat, precum cred unii. Ciobanii noștri nu prea înclină spre asemenea iritațiuni și dezechilibrări nervoase. Aerul vecinic proaspăt și plin de sănătate al munților, simplitatea naturii, moravurile primitive și tigna vieții ciobănești sunt condițiuni, în cari organizațiunea nervoasă a omului se fortifică și rămîne în orice cas ferită de nevrozele ce bîntuesc pe locuitorii de la orașe, pe oamenii ce trebuie să-și cheltuească mult mai multă energie nervoasă în lupta crudă cu griji și cu nevoi fără de sfîrșit. Iar Cîrțanu fiind cioban, are, slavă Domnului, nervi de toreador, *sit venia verbo.*

Tot ce i s'ar putea zice, e că a devenit cioban excentric, eșit din sfera intelectuală și sentimentală a colegilor săi, și a ajuns în «relațiuni» cu diplomați și literați, cu naționaliști, iredențiști, cu un cuvînt cu o lume străină de felul obicinuit de a vedea și a gîndi al ciobanului nostru de rînd. Fondul cultural și meseria lui Cîrțanu e tot ciobănia, în care s'a trezit în lume și în care și-a trăit toată viața sa de pînă acum.

Nu e mult, de cînd el începu să înțeleagă, că în afară de viața ciobăniei, mai e și o altă viață, cu alte ordini de idei, de griji și de plăceri. Soarta l'a făcut să facă și el cîți-va pași pe unele poteci ale acestei vieți, de aci incongruența ce se manifestă în toată ființa sa.

Inchipuți-vă un cioban român ca toți ciobanii noștri, îmbrăcat în suman, în cioareci și în opinci și purtînd în cap un căciuloi ciobănesc de oaie neagră (V. chipul). Vorba lui e graiul tuturor ciobanilor, care nu prea știe de sintaxa sătească, necum de cea orășenească.

Adăogați acum, că acest cioban-tip începe să vă întrebe și să vă vorbească de istoria Romanilor și a Românilor, de lupta dintre Români și Unguri, de Șincai și Petru Maior, de marchizul Pandolfi, de ministrul italian Bacelli, de depu-

tații Imbriani și Cavallotti, de toți miniștri și oamenii fruntași ai Românilor, apoi despre călătoriile sale la Roma, Neapol, Pomeji, Paris, Sigmaringen, etc. și veți avea la început o bizară impresie despre acest om.

Dar Cîrțanu nu e nici nevropat, nici nu spune neadevăruri, cum ar crede poate cine-va. El într'adevăr a fost în toate orașele amintite, și încă în multe altele, și a văzut o mulțime de bărbați renumiți din străinătate.

Cu cât stai mai mult cu el de vorbă și cauți a înțelege graiul său ciobănesc și felul său de gândire, psihologia sa, cu atât mai virtuos trebuie să admiți, că în el este un bun fond intelectual și etic, dar care a rămas în stare rudimentară.

* * *

Pe Cîrțanu îl chiamă George, și e de fel din Cîrțișoara, un sătuleț în munții Făgărașului din Transilvania. Tată-său a fost și el cioban din neam în neam. La vârsta de 7 ani, George Cîrțanu fu adus ciobănel pe Bărăgan, unde îngrijea de oile badiului care-l aduse în țară. Pe vremea războiului nostru din urmă, el se găsea pe malurile Dunării, pe la Calafat, și fu cuprins de dorul de a se bate și el cu Turcii. Un căpitan îi și făgăduise a-l lua cu sine la războiu, dar îl «lăsă de minciună.»

Dar pofta lui de a «cătăni» tot nu-l părăsi, și ast-fel la 1878 plecă în Ardeal și fu înrolat «în oastea împărătească.» În oaste a stat trei ani și a luat parte la luptele austro-ungare în contra insurgenților bosnieni și herțegovinieni.

La 1881 iarăș s'a întors la ciobănie în Ardeal, pe țara Oltului.

Cîrțanu avea de mic copil o mare dragoste pentru carte, dar tată-său nu l'a putut trimite la școală, și așa el abia pe Bărăgan găsi prilejul de a învăța carte. Și iată-cum. Un băiat de zapciu fugise de la tată-său ca să se facă cioban și se stabili între ciobanii de pe Bărăgan. Băiatul venise «cu un măgar încărcat de merinde și de cărți» De la acest băiat învăță Cîrțanu să

citească. Și învăță bine, său cum zice el: «*prăcum adunam oile, așa adunam slovele, și tare îmi plăcea să citesc, de credeam că-s împărat; că-i mare lucru, să te uiți ian așa în hîrtie și să știi spune ce-o zis al d'o scris!*»

Și așa Cîrțanu se apucă cu nădejde să citească.

Între aceea el plecase iar în Ardeal și cetea cărți și gazete, și cu chipul acesta pricepu încurind ce-i pricina între Români și Unguri, și spunea țaranilor să nu se plece la Unguri, căc aceștia n'au drept să năpustească pe Români El le spunea, că «*stă scris la carte, că Țara Ardea-*

lului a Românilor, că Ungurii sunt ciurari și n'au ce căta acolo» Ș'apoi lămurit: «*Dacă vrea să te scoată cineva din casă, și tu stai cu minile în sân și nu faci nimic, cum o să hie vrednicie în tine?*»

În timpul din urmă Cîrțanu se apucă să colporteze cărți românești prin sate. Cunoaște, în felul său, toate scrierile noastre istorice, pe Șincai, Petru Maior, Baritiu, Xenopol, Urechia ș. a. El a luat parte la toate manifestațiunile naționale din Ardeal. Tare-i plăcea la «*proțasul de la Cluj; acolo am învățat ca la universitate.*» Un lucru însă l'a mîhnit. El credea, că «*la Cluj Români or-să-și facă cizme din piele de Ungur*» dar s'a înșelat, pentru că

poporul român nu împărtășea asemenea opinii primitive.

În tot timpul acesta, Cîrțanu urmărea cu interes toate întîmplările politice, cetind mereu și umblînd din sat în sat cu scrieri românești la subțioară, căutînd să deștepte «pre săteni din prostia lor.»

Dar jandarmilor ungurești nu le venea la socoteală aceasta primitivă, dar în fond rodnică propagandă anti-maghiară. Solgăbiraiele (subprefecții) și jandarii se țineau mereu pe urma lui, îl globeau, îi luau oile, îl tîrăiau prin pușcării și îl prigoniau în toate chipurile satanicești. El ajunsese ast-fel de intra în pușcăriile ungurești ca în stînele ciobănești. A răbdat el cit a răbdat asemenea ticăloșii ungurești, de la o vreme

însă n'a mai putut, și a luat-o razna la Viena să se plîngă «la împărăție», «că de ce-l bat pre el jandarii de Ungur, dacă el își cată dreptul lui» Mai pe jos, mai cu trenul, el s'a dus de repetite ori la Viena să ceară pedepsirea celor ce-l nedreptăteau, și eliberarea cărților ce-i fură confiscate.

Cu toate stăruințele sale pe la Bar. Iosika ministrul Ungariei la Curtea din Viena, cu toate cele 21 de petiții înaintate în interval de cîți-va ani, el numai în 6 casuri a obținut oare-care «dreptate».

În una din aceste călătorii la Viena, el se duse să vadă pe d-l Dr. C. Lueger, celebrul șef al antisemiților din Austria și prietin al Românilor. D. Lueger era foarte vesel de cunoștința lui Cîrțanu, iar acesta îl rugă să-i mijlocească o «audență» la împăratul, ca să-i spună de volniciile ungurești în Transilvania. «D-nul Lueger o zis că m'o duce la împăratu, dar el m'o dus la fotograf»....

Amărit, că nu-i chip să găsească dreptate, și ca să se mai mîngie, el veni în România «unde nu e robie ca la noi.» Nu fusese de 15 ani în țară. Și «dacă am văst aci libertate așa mare, am vrut să văz tot ce-i a nostru, popoarele care se țin de neamul nostru al letinesc și ce-o fi a colo la mama Roma, de unde o venit Traian de ne-o adus el aici.»

Și așa a început Cîrțanu ciclul său de călătorii care-l făcură cunoscut.

El plecă mai întîiu la Roma. La frontiera Italiei (la Pontebba), costumul său de cioban deștepta curiozitatea călătorilor. Între aceștia se aflau și mai mulți studenți italieni. Aceștia înțeleseseră curînd, că Cîrțanu e «*Rumeno di Transilvania.*» Mare interes. Studenții și alți călători veniră în compartimentul cl. III unde se găsea Cîrțanu și «mă întrebau tare multe, dar eu nu le prea puteam grăi, le spuneam numai că *Rumeno dela Transilvania* și că mă duc *vedere madre Roma.*» Cu chipul acesta el ajunse la Roma. De la gară în oraș «*or venit tare mulți cu mine*» și el, cerînd să vadă «*pră domnu Imbriani,*» fu condus la acesta care-l primi cu bună voință și «îmi spunea să luptăm, să nu ne lăsăm, că avem

drept.» D. Imbriani îl duse pe ciobanul nostru la Camera, unde o mulțime de deputați îi strîngeau mîna, se uitau la el și vorbeau de zpre *Rumeni.* Într'o seară, d-l Imbriani îl duse la o familie patriciană. Acolo se aflau «mulți domni.» Era și ministrul Bacelli care-i oferi lui Cîrțanu o columnă a lui Traian în miniatură de bronz. În cele din urmă Cîrțanu fu condus într'o cameră ce-i fu destinată spre odihnă. Dar «*aia era odae mare, împărătească, și cum era să mă culc eu în șoalele alea scumpe? Si așa plecai d'acolo, și mă dusei pă un deal afară de Roma și mă culcai acolo pă iarbă.*»

— Și cum ai dormit?

— *Ca pă muntii Făgărașului...*

Mulțumit cu asemenea «hoteluri» la lună, fi-rește că Cîrțanu nu avea nevoie de cine știe ce cheltueli. Cît pentru d'ale mîncării, el își cumpăra cîte un codru de pîne de 20 de centime și din cînd în cînd nițică brînză sau smochine și era hrănit două-trei zile.

Cu chipul acesta el vizită *Roma, Neapoli, Pompeji, Bologna, Florența* etc. Un an mai tîrziu s'a dus să vadă Parisul, a străbătut întreaga Elveție pe jos, pentru-că acolo i se părea «*că-s în Țara Ardealului.*» Pretutindeni a găsit «*oameni buni și cu minte și mîndrețe de oraș.*»

Acum o lună fu la Genova. Plecase cu gîndul de a trece pe un vapor în Spania, la Barcelona, și de-acolo «*la Sevilla, unde s'o născut Traian.*»

Lipsindu-i însă 45 de franci, taxa vaporului și «*generalu-consulat românesc*» lipsind din oraș — el se întoarse în Ardeal și acum veni la București să se informeze «dar dacă o putea să plece de la Constanța în Spania și Portugalia,» și ține să le vadă cu ori-ce preț, pentru-că-s țări și popoare înrudite cu noi.

Un om practic îl întrebă pe Cîrțanu mai deunăzi.

— Toate bune, dar ce-ți fac oile?

— Oile? Oi-le me-le?... Dar ia, am avut 300, am vîndut 200 să-mi fac bani de drum. Mai am 100 și am pus om la ele,— *dapoi că de 30 de ani tot cu oile am stat!*....

INFORMAȚIUNI

Comitetul Central al Ligii Culturale aduce mulțumirile sale pentru patriotica donațiune în sumă de 300 Lei și hîrtia necesară pentru tipărirea revistei «*Liga Română*» făcută de D-ul I. Zăhăreanu, bancher din capitală.

D-ul G. Coșbuc va scoate în curînd o nouă ediție a *Baladelor și Idilelor.*

Ediția aceasta va elimina cîte-va bucăți, făcînd loc pentru mai multe poezii publicate de D-ul Coșbuc în timpul din urmă.